

Město je wěste

**Jelizo Knjez město njewobarnuje,
da stražuje stražnik podarmo.**

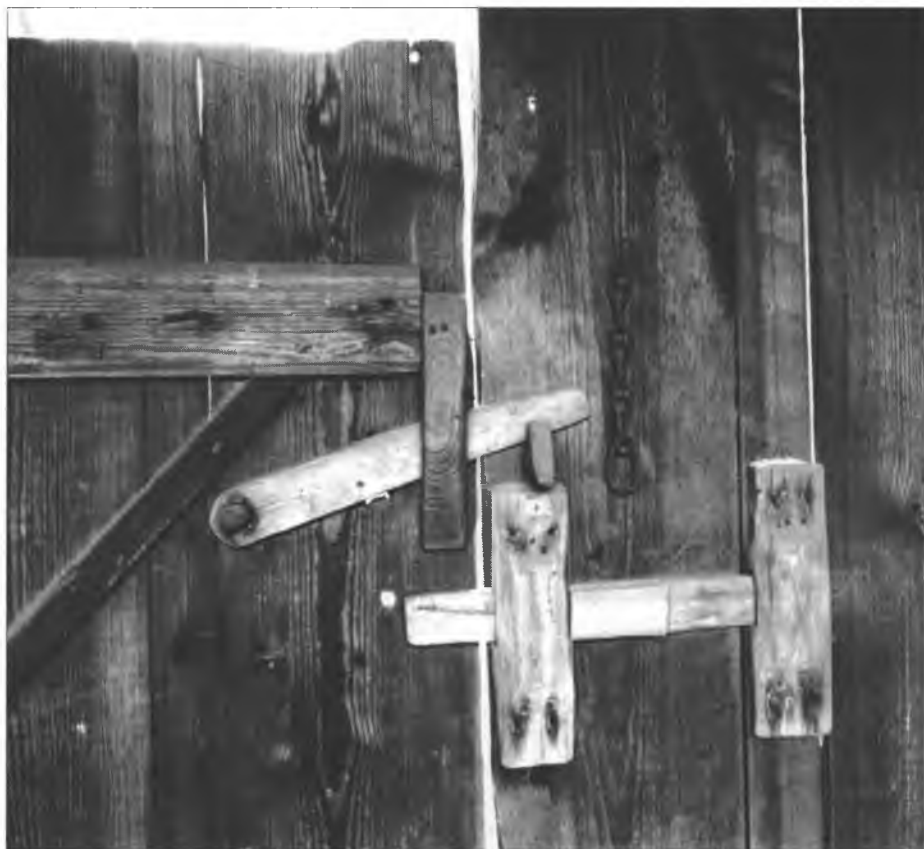
(Psalms 127,2)

Njetrjebamy stare časy přežara złote wi-
džeć. Tola wěste je: W našim času stupa
kriminalita džeń wote dnja. Hakle wón-
dano čitachmy w nowinach wo nadpa-
dach na štyri žony, kotrež ze swojimi toška-
mi po wsy džěchu. Bjez džiwa, zo boja so
starši ludžo wječor sami na drohu hić.
Hdyž něchtó zaklepa a prosy wo wodu,
tak sy kedźbliwy, wšako by to móht někajki
jebak być, kotryž pyta skradžu za móšnju.

Kriminalita stupa. Wječor so durje ze-
zamkaja, čehož prjedy trjeba było njeje.
Firmy, kiž předawaja wěstotnu techniku,
maja dobre wobroty. Wulke wobchodne
domy přistaja stražnikow w čornych uni-
formach a detektiwow, kotřiž njenadpad-
nje po wobchodach chodža, zo bychu
paduchow lepili.

Zawěsće zwisuje stupaca kriminalita z
woteběracej česćownosću před Božim slo-
wom. Hižo přez lětdžesatki njewuknje mło-
džina w šuli džesać Božich kaznjow. W
januarje 1919 nastaji njewotwisny social-
demokrat Hoffmann w Berlinje program
dospołneho džělenja mjez statom a cyrk-
wu. Staršiske protesty zadžěwachu tehdy,
zo so nabožna wučba ze šule wutłóči. Tola
Hoffmannowe mysle skutkowachu dale.
Nacionalsocialisća čujachu so 1938 sylni
dosć, zo bychu křesćanstwo ze šule wu-
hnali. Wučerjam so doporučeše, zložić kře-
sćanske wuwučowanje młodžiny. Najwjac
wučerjow so po tym měješe, tak zo njemě-
ješe wot tuteho časa Bože słowo městna w
němskich šulach.

Socialistiski porjad pokročowaše tutu
liniju. Šula běše posrědkowarjka socialisti-
skeje ideologije. Nastaji so nowych džesać
kaznjow socialistiskeje moralki. Cyrkej drje
spyta, znajmjeńša za swoje džěći natwaric
paralelnu nabožnu wučbu, tola lěto wob
lěto wobdžěli so mjenje džěći. Wjac a wjac
staršich sej mysleše, zo je lěpje za džěći,
hdyž činja sobu, štož sej towaršnosť žada.
A cyły socialism njeměješe žanu wulku čes-
ćownosć před wobsydstwom. Wuswojo-
waše so a rubješe so, hdžež běše runje

**Što spožči našemu žiwjenju wěstotu? Sylne ryhele, krute zamki, tołste murje, moder-
ne wěstotne naprawy? Psalmista nam wotmołwi: Wša próca wo wěstosć je podarmo,
„Jelizo Knjez město njewobarnuje“.**

Foto: J. Maćij

trjeba. Kak je so wobchadžało z ratarjemi
w léće 1960! Kak su so wuswojili wobydle-
rjo tych wsow, kiž dyrbjachu so wuhla dla
wotbagrować!

Přińdže přewróť. Na chwilu sej ludžo
myslachu, zo budže nětko křesćanstwo za-
so postajowaca norma towaršnosť. Ale
bórce běše jasne, zo steji individualna
swoboda w centrumje: Kóždy smě činić,
štož chce. Mamy drje zaso nabožnu wučbu
w šulach, ale jenož za tych, kiž to dobro-
wólne chcedža. Wjetšina džěći a mjeztym
tež dorosćenych njewě ničo wo Božich kaz-
njach. Njeznate su jim wone prastare slo-
wa: „Ty njesměš kradnyć. Ty njesměš pož-
dać swojeho blišeho žony, wotročka, džow-
ki, skotu a ničeho, štož jeho je.“

Najwěsćiši škit před kriminalitu by był,

hdyž bychu ludžo Bože kaznje we hłowje a
we wutrobje měli. Potom by so skerje spjel-
niło naše hrono: „Jelizo Knjez město njewo-
barnuje, da stražuje stražnik podarmo.“
Nadžijomnje stupa dawidženje za tajke
rozmyslowanja w našej towaršnosť. Do-
kelž pak njeje wotwidžeć, zo stanje so w
blišim času někajke přeměnenje, tak bu-
džemy drje dyrbeć ze stupacej kriminalitu
živi być. Budžemy kedźbliwiši, hač smy to
prjedy byli. Njepopušćmy pak tež, zo zasa-
džowac za rozšěrjenje Božeho słowa w
našej towaršnosť, tež hdyž zdawa so to
druhdy bjezwuhladne. Posrědkujmy swo-
jim džěćom a wnučkam te normy žiwjenja,
kotrež plaća přez lěttysacy. W 33. psalmje
rěka z prawom: „Derje temu ludej, kotrehož
Bóh je Knjez.“

Jan Malink

Fabule Handrija Zejlerja

Lube džěci!

Za was k čitanju sym tři fabule Handrija Zejlerja wupytała. Lětsa swjećachmy my Serbja jeho 200. posmjertne narodniny. Spěwy basnika kaž „Zady našej“ pjecy“, „Chcył něhdy w holi Mužakec“ abo „Hanka, budź wjesoła“ tež wy hižo znajeće. Handrij Zejler je pak tež jara wjele fabulow, to rěka powědkow, napisał. Sam je mjenuje basnički a w tutych basničkach powědaja zwěrjata wo mudrosćach, wěrnosćach a zadźerženju wšědneho žiwjenja. Wjele wjesela při čitanju přeje

Gabriela Gruhlowa

Kuntwora a jelen

Něhdy sydny so kuntwora na jelenja a džeše k njemu: „Luby, praj, hejzoli sym čezka a će čišću!“

„Och, chudzinka, sy tu ty tež?“, džeše jelen k njej.

Kaž z tej kuntworu, tak je z někotrymž kuliž čłowjekom: Wo nim njeby nichto ničo wědzał, hdy by so njenaduwał.

Mucha a pawk

Mucha zaleći sebi něhdy do pawčiny a zašmjata so we njej. W runym skoku přiběža ju pawk skónčować; wona poča pak přečelnje zynčeć: „Ow ty luby, ja sym so schrobliła, tebe wo něšto prosyć, hdyž by mje styšeć chcył.“

„Tuž praj, što chceš“, wotmołwi pawk.

„Ja mam pjec džěćiskow doma, te by

móht ty praśc wučić, njechaš?“

„Što nic“, rjekny pawk na to; „wěsće do nichto lěpje z nimi wobeńć a je dušnišo nawučić njezamóže hač runje ja, to mi chroble wěr.“

„Haj, teho so ja hižo prjedy nadźijach“, džeše mucha, „ale njech džě ja nětko po te moje džěci domoj leću.“

Pawk, w nadźiji hišće lěpšeho popada, wuwi muchu ze swojeho koła a pušći ju wot sebje; mucha pak lečeše zynčo do šěrokeho swěta a njepřindže ženje wjace.

Lisćik, brochowje zornjatko a kamješk

Lisćik a brochowje zornjatko džěštaj něhdy do cuzby, lisćik so přewalowaše a zornjatko so kuleše. Ducey po puću nadeńdžeštaj tak wysoku a nahtu horu, zo so za cyły

Rańša modlitwa

Ze spanja strowa wotuću,
ja, Božo, džak ći přinjesu,
zo twoja ruka wótcowska
mje bě tak lubje přikryła.

Wječorna modlitwa

W Božim měrje chcemy spać,
ći jandželjo budžeja nas stražować.

Budź cyła swjata Trojica
hač do wěčnosće chwalena.

podala Lubina Exlerowa

dzeń lědma na nju zdrapaštaj. Na horje prošeštaj kamješk wo hospodu; tón so jimaj džiwaše a směješe, bě pak jimaj k woli. Zornjatko přilehny so zady kamješka lisćikej, a wotpočowaštaj. Lědma pak běštaj so dolehnutoj, přičeže sylny wichor a zhrabny lisćik sobu přeč, a zornjatko kuli so po horje dele. Tuž hakle poča so kamješk smjeć, zo so wšón třaseše. Při tym pak so wón wobwali, šwikny so po horje dele, a štož bě najhórše, wón so ducey dele wo druhe kamjenje rozrazy.

Na Budyšinskej cyrkwi so twari

Po lěta dołhich přihotach su so nětk w juliju započeli twarske džěła na našim Božim domje. Kaž je na foće widzeć, je wěža cyły zaroštowana. Na jeje wjeršku hlada brěza daloko do kraja. Po starym wašnju so z tym pokaza, zo je třěcha zezběhana. Cyły drjewjana konstrukcija na wěžinej třěše bu nowa natwarjena. W tychle dnjach so třěcha zakrywa, potom móže so hižo džěl wěžinych róstow wottwaric. Znowa pozło-

čana kula a křiž budžetej so w stóncu blyšćic. Dokumenty z lět 1821, 1867, 1934 a 1979 so zaso do kule zapožoza kaž tež nowe powěsće a pjenjezy z lěta 2004. Stare pisma běchu přez horcotu w kuli dóstali nabruń barbu kaž kofej. Nimo teho počachu rozpadować a dyrbychu so w Drježdžanach wot fachowcow konserwěrować. Wěsta čezka je, zo džensniši młódši ludžo njemóžeja wjace stare němske pismo čitać.

Wšón wobmjatk su wasadni wotklepall a wotwjezli.

Wěža Budyšinskej cyrkwy je zezběhana.

Tež ja mějach so trochu prócować, ale naposledk bě jara zajimawe so zanuric do tutech starych dokumentow a so podać do zaštosće.

Wosadni su na třoch sobotach cyły stary wobmjatk na wonkownych murjach cyrkwy wotklepali a wotwjezli. 1. awgusta započachu ABM-nicy z nowowobmjatanjom. Mulerske džěła a wšě pomnikoškitarske naležnosće nawjeduje Rjenčec firma z Dobrošic pola Njeswaćidla.

Hač do džensnišeho je so wot wosady kaž tež wot někotrych z njej zwjazanych darićelow składowała njewočakowano wysoka suma 26 000 eurow. **Kurt Latka**

Foće: priwatnej

Spominanje na přecela Serbow dr. Wolfganga Ullmanna

Wolfgang Ullmann narodzi so 18. awgusta 1929 w Bad Gottleuba. Po wójnje studowaše teologiju w Heidelbergu a nastupi 1954 farske městno w Colmnitzu pola Freiberga. 1963 powoła so jako docent za cyrkwinske stawizny na Katechetiski wyši seminar w Naumburgu, kotryž wšak nje-měješe wukublać nabožinskih wučerjow, ale fararjow.

Hdyž započach 1975 w Naumburgu ze studijom teologije, běše našemu lětnikej jako mentor přiřadowany dr. Wolfgang Ullmann. Ze zajimawym „zawodom do teologije“ pomhaše nam při přěních kročelach do noweho duchowneho swěta. Bórze spóznachmy jeho uniwerselne kubtanje. Swět přěních křesćanskich teologow běše jemu runje tak znaty kaž rozestajenja reformaciskeho časa abo trendy moderneje filozofije.

1978 woteńdže Ullmann z Naumburga na cyrkwinski wysoku šulu w Berlinje, kotraž rěkaše z politiskich přičinow „Sprachenkonvikt“. Hdyž ja tam wot lěta 1979 studowach, tak so wězo zaso rady podach do jeho čitanjow a seminarow. Dopominam so na jeho přednoški a zwučowanja wo wojowanju wuznawarskeje cyrkweje a wo teologii Gregora z Nacianca, kotruž zwjaza z modernymi matematiskimi spóznacemi. Džakowano jeho podpěrje móžach 1982/83 w Praze studowac.

W nalěću 1989 dr. Ullmanna znowa zetskach. W Mühlhausenje wotmě so cyrkwinska konferenca k 500. narodninam Thomasa Müntzera. Dožiwich spodźiwne položenje: Wolfgang Ullmann zasadźowaše so za towaršnostne změny a za demokratiju, powołujo so na rewolucionara Müntzera. Statny zastupjer wuchwalowaše porno tomu Luthera a jeho wučbu wo podanoscí pod wyšnosć. W přestawce wěšćeše mi Ullmann, zo jeho njeby džiwało, hdyž dóndže w jubilejnym léće Thomasa Müntzera k demokratiskim změnam w NDR. W samsnym času běše wón wobdźěleny na přepytowanju wólbnych falšowanjow w Berlinje.

Politiske změny so hižo w awgusće 1989 připowědźichu. Berlinska opoziciska scena załoži wšelake strony a hibanja. Wolfgang Ullmann běše sobuzałožer skupiny „Demokratie jetzt“. Jako intelektualnje wodźaca hlowa Berlinskeje opozicije spózna wón trěbnosć dialoga mjez starymi a nowymi mocami a organizowaše kónc nowembra a spočatk decembra „centralne kulojte blido“.

Po wobzamknenju Serbskeje narodneje zhromadźizny zawołač spočatk decembra 1989 na dr. Ullmanna a prošach jeho,

Dr. Wolfgang Ullmann – teologa, demokrat a přecel Serbow

zo by jedne městno při Berlinskim kulojtym blidže za Serbow rezerwował. Hišće džensa słyšu jeho přilubjenje: „Sie wissen ja, für die Sorben mache ich alles.“ Wot Serbskeho kulojteho blida dóstach nadawk, so na Berlinskich wuradźowanjach wobdźělič. Jako poradźowar wobdźěli so Mato Šolta z Budyšina, kotryž znaješe z prjedawšeho časa tamne wodźace wosobiny Berlinskeje sceny.

Na wěsty čas běchu wuradźowanja kulojteho blida šula demokratije za cyły kraj. W januarje a februarje 1990 scěhowachu statsacy pónđzelniše direktne wusytanja z Berlina. Dr. Wolfgang Ullmann a monsignore Peter Ducek běštaj popularnaj moderatorej kulojteho blida. Wšelake jednanja mějach ze skupinu „Nowy wólbny zakon“ a z dr. Ullmannom dla serbskeho paragrafa we wólbnym zakonu. Bohužel pak njeje Ludowa komora NDR serbski paragraf do wólbneho zakona přiřwazała. Tež do naćiska kulojteho blida za nowu němsku wustawu, kotryž bazuje hlownje na myslach dr. Ullmanna, zapisachu so prawa Serbow.

W januarje 1990 powoła so Wolfgang Ullmann jako minister do knježerstwa Hansa Modrowa. Po zjednoćenju Němskeje 3. oktobra 1990 běše zapóslanc Zwjazka 90/Zelenych w zwjazkowym sejmje. Wot 1994 do 1999 přisłušeše dr. Ullmann Europskemu parlamentej. Njena dźicy wumrě wón 30. julija 2004 krótko do svojich 75. narodninow.

Wolfgang Ullmann běše wysoko kubtany teologa, kotryž skutkowaše daloko do towaršnosće. Wón zasadźowaše so za demokratiju a ludowe knježstwo. Serbam běše přichileny a je na wšelake wašnje za nich skutkował. Njeh nětk wotpočuje w měrje.

Jan Malink

Ten Kněz mój zwěrnny pastyr jo

**Der Herr ist mein getreuer Hirt
głos: Nětk wjeselće so, křesćenjo
Spěwarske č. 241**

Ten Kněz mój zwěrnny pastyr jo,
mjo wjezo k cystej wódže.
Mi z nicym nuza njebudžo,
dyž hobora wšej škódže.
Wón sam mjo stajnje napaso,
džož strowa trawa narosćo
na luće jogo slowa.

Wón cystu wódu za mnjo ma,
což hochłodjenje dawa,
da jogo swěty duch to jo,
kiž dušy radži wšycko.
Mi prawu drogu pokaza
a lutu dobru strowosć da,
to wšo gla swójog měna.

Dyž pó čmje chójdzim pó dołach,
ja njebojim se zlosći,
dyž w wšelakich som stysknosćach,
mam wjele hubjonosći,
pón twója ruka džeržy mjo
a twójo słowo troštuj, na
tebjo ja se spuščam.

Ty za mnjo blido zgótujoš
tež pćećiwo złym ludžom,
mi móju głowu žalbujoš
a hokcewiš mjo wšudžon.
Twój Swěty duch mi nalewa
ten wólej togo wjesela
za móju lacnu dušu.

Wšu zmilnosć a wšu dobrotu
ja mogu stajnje dostać.
Ja w Bóžem domje bydlič cu
a pcece budu wostać
ho čěscijaństwje na zemi,
pó smjercí raz we wěcnosći
pći swójom Knězu Kryse.

slěpjański: Roža Šenkarjowa

Biografija fararja Jana Kiliana

Kaž zańdžene lěta wospjet, sćelech loni k hodam zaso wosuški do texaskeho Serbina k swojemu dalokemu přiwuznistwu. Woni mi za to spočatk lěta najnowšu knihu, wudatu wot texaskeho serbskeho domizniskeho towarstwa ze Serbina, posrědkowachu. Je to kniha „Johann Kilian, Pastor – A Wendish Lutheran in Germany and Texas“ (Jan Kilian, farar – serbski lutherski w Němskej a Texasu). Kniha wuńdže w prawym času, wšako woswjeća w Serbinje lětsa wulce 150. róčnicu zapućowanja sylneje skupiny Serbow z Łužicy.

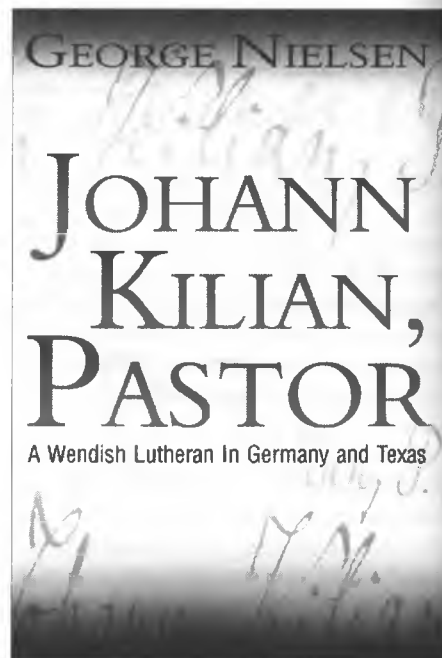
Spisał je knihu prof. dr. George R. Nielsen. Z jeho pjera znajemy hižo dalšu knihu w jendželšćinje wo wupućowanju Serbow do Texasa a do druhich kónčin swěta – „In Search of a Home“ (Pytanje za domiznu, 2. nakład 1989). Wěnował je nowu knihu swojemu nanaj (1901–2001), kotryž – tak pisa – bě jara rozumny, zo so wožení z jednej „Wendish knježnu“ (wužiwa woprawdže serbske slowo „knježna“). Nielsen (wot lěta 1997 na wotpočinku) bě wučer kaž nan a wučese stawizny na uniwersite. Jeho zajim za stawizny, a to wosebje za Serbow-wupućowarjow, zbudžištaj w nim jeho nan a četa hižo, hdyž bě hišće šulski hólčec.

Předstajenje žiwjenja a skutkowanja Jana Kiliana je Nielsenowa najmłódsa publikacija na polu etnografiskich stawiznow. Při slědženju a spisanju je wězo wužiwał wjele hižo znatych spisow z USA a tež z Łužicy. Tak cituje a podawa jako žórto mjez dalšimi „Geschichte der Sorben“ (Jan Šořta), „Jan Arnošt Smoler“ (Peter Kunze) a nanaj-husćišo cituje jako žórto Trudle Malinkoweje knihu „K brjoham nadźije“. Tež za pomoc Serbskeho instituta w Budyšinje so Nielsen dźakuje.

Kniha ma někak 160 stron. Do teksta zapletle su so wobrazy a dokumenty (21). W předstawje naliči Nielsen čeze při pytanju, wuběranju a přehladanju bohateho materiala. Tak dźakuje so wón wosebje dr. Musiatej za přeložki a Trudli Malinkowej za pomoc při wuběranju materiala a čitanju manuskriptow. Tež dr. Wilsonej z Texasa, kiž bě so hižo 1988 w Budyšinje w Instiucie za serbski ludospyt z Kilianom zaběrał, wupraja so dźak za zestajenje wužiwajomeho zapisa serbskich wupućowarjow na płachtaku „Ben Nevis“ 1854.

Hłowny dźěl knihi ma dwaj kapitljej: Kilian w Europje wot lěta 1811 do 1854 a Kilian w Texasu wot 1854 do 1884. Jara dokladnje a wobšěrnje wopisuja so dźěćatstwo, młodosć a studijny čas Kiliana w tehdy hospodarsce a politisce so měnjacej Europje. Industrializacija, železnica, roscaće nacionalne sebjewědomje, ale tež wupućowanja nuzy dla – to běchu znamjenja časa, skutkowace na Kiliana a jeho woliwujo. W druhim kapitlu wopisuje Nielsen zasydlenje w Texasu, załoženje Serbina a čeze w nabožnym žiwjenju, kiž wjedzechu samo k přechodnemu sčěpjenju wosady, k přestupej někotrych wosadnych a k załoženju nowych wosadow. Tež na rozkory z němskimi sydlerjemi so pokaza.

Zjimajo móže so rjec, zo předstaja so Jan Kilian jako nabožny wjednik texaskich Serbow. Wón přiwza próstw nawjedowarjow serbskich wupućowarjow, služić jim jako jich pastyr a garant zhrmadženstwa w Texasu. Jako na uniwersite studowany bě wón najbóle kubłany člon cyteje skupiny wupućowarjow. Najebać prominentnosće njezamó wón swoju wolu přeco a wšudže přesadžeć. Tak podleža tež a dyrbeje so měć po demokratiskich rozsudach swo-

jeje wosady. Jeho biografija služi nic jeno spóznananju a hódnoćenju skutkowanja wažneje wosobiny, ale tež zrozumenju stawiznow Serbow w Texasu.

Jako přidawk poda awtor rjad wubraných dokumentow a listow Kiliana na wosobiny časa (na př. na J. A. Smolerja). Tute buchu do jendželšćiny přeložene. Tež lisćina pasażerow na łódži „Ben Nevis“ z lěta 1854 k tomu sluša. Wona móhla nam pomhać namakać přiwuznistwo w Texasu. Na kóncu přida awtor hišće žórta, noticy a přispomnjenja ke kapitlomaj a indeks za swojbnyimi a městnostnymi mjenami a wěstymi zaprijěćemi.

Prof. dr. Nielsen bě přeslědžił, wupytał, zestajał, dał přeložować a korigować hoberske mnóstwa materiala ze wšelakich archiwow we Łužicy a w USA. Wuslědk swědči wo wulkej lubosći k cytkownemu předewzaću. **Měrcin Kaltšmit**

Jubilejny zběrník w Serbinje

Lětsa nazymu je tomu 150 lět, zo poda so sylna skupina hłownje starolutherskich Serbow z holandskich kónčin, přewodžena wot fararja Jana Kiliana, do dalokeho Texasa a založi tam sydlišćo a wosadu Serbin. Tuž maja tam lětsa wšu přičinu, wulce swjećić. W juliju je přijěta skupina tamnych wosadnych na wopyt do Klětnoho a Wukrančic a w septembru budu někotři z Klětnoho a Wukrančic z hosćimi w Serbinje. Za tutón jubilej je zestajil tamniši farar Michael Buchhorn swjedžensku knihu (164 stron), wudatu wot Serbinskeje wosady pod titulom „Zběrka stawiznow lutherskeje cyrkwe swj. Pawola, Serbin, Texas – K wopomnjeću 150-lětneho wosadneho jubileja“.

Je to zajimawy a historisce hódnotny přehlad wuwica wosady a skutkowanja wupućowarjow a jich potomnikow a počahuje so wězo tež na Serbow. Kniha wobsa-

huje rjad dokumentow tych 150 lět – serbske doklady je přeložil dr. Joseph Wilson, kaž dołhi list Kiliana do stareje domizny abo jeho krótki (němski) dženik na přejězdze. (Tež w knize „K brjoham nadźije“ wot Trudle Malinkoweje namakamy hižo někotre přinoški, wězo nic jendželsce.) Dale su wozjewjene fota wšitkich duchownych wosady a wučerjow wosadneje šule. Tež měnjenja a hłosy džensnišich wosadnych wo žiwjenju w Serbinje namakamy.

Na kóncu wozjewjeja so na 30 stronach „Hudžbne stawizny“ ze 26 kěrlušemi (w jendželskim přeložku) Serbinskeje wosady – wubrane z „Choralbuch für die ev.-luth. Gemeinde in Serbin, Texas“. Zestajał bě tutu kěrlušowu knihu (z notami) Gerhard Kilian, syn Jana Kiliana, kiž bě wučer a kantor Serbinskeje wosady, „za wužiwanje na kemšach a doma“. **Měrcin Kaltšmit**

A Collection of Histories
of
St. Paul Lutheran Church
Serbin, Texas

In Commemoration of the Congregation's 150th Anniversary

„K brjoham našeje nadźije – Jan Kilian a serbske wupućowanje před 150 lětami“

„Jan Kilian – to je tola tón, kiž je z wjac hač 500 Serbami w 19. lětstotku do Texasa wupućował. A tuta wosada, kotruž tehdy załožichu, wobsteji hišće džensa. Někotři tam we wsy Serbinje znaja hišće něšto serbskich słowčkow. A Kilian je spisał basnje a kěrlušy.“ Přidam: To bě hižo wšo, štož přindže mi k Janej Kilianej a serbskemu wupućowanju do myslu, jako dóstach přeprošenje na konferencu we Wukrančicach do rukow. Tam by sej čłowjek móht potajkim prawy wobraz tutoho podawka stworić – a trochu lokalnych stawiznow njeje hišće ženje škodźało –, myslach sej a přizjewich so.

Pjatk skići so při wječeri w małym kruhu přenja móžnosć, zamołwitych konferency zeznać. Runje sej hakle wuwědomju, zo sedžu we wosadnym domje Samostatneje ewangelsko-lutherskeje cyrkwyje (SELK) a nic Ewangelskeje cyrkwyje Berlina-Braniborskeje-šleskeje Hornjeje Łužicy (EKBO). Mi wosobinsce njejsu tajke rozdźěle tak wažne, ale tu tola wěstu rólu hraja: Kilian běše wot lěta 1848 přeni farar młodeje Wukrančanskeje starolutherskeje wosady. Můžu so hnydom profesora Klāna woprašć, kiž je z docentom za systematiku na wysokej šuli SELK w Oberurselu a sedži mi napřečo. Tuta móžnosć k rozmołwam z referentami a druhimi wobdźělnikami kaž tež hospodliwosć Wukrančanskeje wosady wuznamjenještej konferency tež dale.

Zahajenski wječor zeńdženja zbudži zajim za jednotliwe zarjadowanja: Referenca předstaja swoje přednoški, pokazuja so přenje foto Kiliana a jeho skutkowanišćow tu a we wokolnje kaž tež diasy z Texasa. Młodzi na Wukrančanskeje wosady hudzi a chór zanjese samo serbski spěw. Nimo toho postrowištaj so hosće z Texasa – mandželskaj Sandra a Raymond Matthijetzec. Jeju prjedownicy pochadzeja z wokoliny Wukrančic a su tehdy sobu wupućowali. Z nutrnosću w cyrkej wuklinča wječor.

Přichodne ranje: Slónčna snědań z wuhladow na Wysoku Dubrawu. W rańšej nutrnosći wěnuje so farar Ahlmann, nawoda Ewangelskeje akademije Zhorjalc, biblikskej postawje Mójzasa. Z nim, kiž bě wjednik izraelskeho ludu při wupućowanju z Egyptowskeje do slubjeneho kraja, bu Jan Kilian, kiž ze serbskej wosady wupućowaše, pozdžišo druhdy přirunowany.

Wosadna žurła je mjeztym derje pjelnjena. Prof. Klān rysuje w swojim přednošku „šleske lutherstwo a Serbja“ wěcywustojnje puć nastaća uněrowaneje cyrkwyje w Pruskej a wutworjenje tak mjenowaneje starolutherskeje cyrkwyje jako napřečiwnje hibanje. Starolutherscy wobstachu na tym, zo su lutherske wuznawarske spisy zakład wěry, tak kaž bě to tež w sakskej lutherskej

Wobdźělnicy njezdělnišće ekskursije před ródny dom Jana Killana w Delanach
Foto: M. Voigt

cyrkwi. Lutherscy stejachu w Pruskej spočatnje pod sylnym čišćom nětko uněrowaneje statneje cyrkwyje. Kilian měješe lutherske wěrywuznawarske pisma za tak zakładne a wažne, zo je samo zeserbsčić.

Dr. Hartstock, archiwar na wuměnk w Budyšinje, staji potom politiske a hospodarske wobstejnosće wupućowanja do srjedzišća. Nimo žiwjenje polěpšowacych nowostkow kaž na př. železnicy (Drježdžany–Zhorjalc) wjedźechu wšelake wuwic na spočatku 19. lětstotka k wochudnjenju wobydlerjow. K tomu słušeja na př. wotedaće wěsteho džěla role při wukupjenju z robotčanstwa w pruskich kónčinach Łužicy, přiběraca ličba ludnosće, słabe ratarske wunoški a přenje žołmy bjezdžěnosće w nastawacej industriji.

Po wobjedowej přestawce na rjanej wosadnej zahrodze předstaji sup. Malink Jana Kilianowe jednotliwe žiwjenske wotrězki. Při tym da tež Kilianej – we wjele citatach – takrjec samemu rěčeć. Nasta žiwy wobraz kruteho lutherskeho fararja, kiž je so na př. wjeselił, zo njejsu hišće najnowše mody časa z Berlina abo Lipska do Kotec, jeho přenjeho farskeho městna, dóšli. Pobožneho fararja Kiliana pak we wokolnje Kotec znajachu a sej wažachu. W tym času nastachu tež jeho najwažniše spisy. 1848 překroči prusko-saksku mjezu a sta so w pruskich Wukrančicach z přenim fararjom starolutherskich. Naposledk wupućuje w lěće 1854 z džělom wosady do Texasa.

Wustajeńca wo Kilianowych skutkowanišćach a spisach kaž tež krótki film wo wupućowanju skulojčatej popołdnišij program. Na so přizamkowacy mjeztym ze spěwami a tekstami Kiliana zetkamy so z nim hišće jónu hinak – zboka jeho zjawnych, zdžěla polemiskich, spisow. Wujimki z jeho listow, kěrlušow a džěnika zmóžnjeja dohlad, kak wón wěste podawki wosobinsce dožiwi, začuwaše a předžěla. Do wobrazu

rozsudženeho serbskeho „Elije“ abo „Mójzasa“ přindu dwěle a njewěstosć. Rady by na př. chcył so hižo bórze zaso z Texasa do Łužicy nawróčić, štož pak móžno njebě. Na jara přijomne wašnje předstaji Trudla Malinkowa Kilianowe teksty (čitane wot f. Ahlmann) a spěwy (spěwane wot G. Schöna, kiž bu přewodžany wot O. Weingardt-Schönoweje).

Po dwurěčnych kemšach z liturgiskimi tekstami Kiliana wjedze posledni džěn konferency pod nawodom T. Malinkoweje k jeho skutkowanišćam we Łužicy. Byrnjež skutkowaše Kilian w Sakskej kaž tež w Pruskej, je so při tym, kaž najpozdžišo nětko pytnu, jenož mało kilometrow pohibował: W Delanach rodženy, přechańny jako džesačlětna syrota k swójbje wuja do Bukec. Po wopyće šule w Budyšinje, studiju w Lipsku, hdžež móžeše wot pjeněz předateho statoka staršeju žiwy być, a krótkim pobycem na misionkskej šuli w Baselu wróci so do Bukec. Tu džěla tři lěta jako pomocny předar, doniž 1837 farske městno w Kotecach nje nastupi. Po 11 lětach přindže 1848 do Wukrančic a wopuści wottud Łužicu 1854 do směra Texas na přeco.

Z nutrnosću na Wukrančanskim pohrjebnišću při rowach třoch džěci Kiliana skónči so konferenca.

Po mnohosći zarjadowanjow, kotrež su Kiliana a wupućowanje pod wšelakimi perspektiwami wobswětłili, wostanje pola mje wšak džiwny začišć: Drje mjeztym wjele wjac wěm, ale tajki prawy wobraz – Tajki bě Jan Kilian! – nětko poprawom přeco hišće abo samo ani wjac nimam. Wšudže maš wjacore perspektiwy, wotmołwy, móžnosće a wjetše abo mjeńše prawdžepodobnosće. Na tamnym boku – wšo druhe by poprawom było pytanje za přjednorym wobrazom. Lokalne stawizny móžeja tola tež chětro zajimawe być.

Beata Richterowa

„Jow ja wšak wostać njemóžach a žanoh měra dostać ...“

Lětsa spominamy na 150. róčnicu wulkeho wupućowanja Serbow pod fararjom Janom Kilianom w septembur 1854 do Texasa. Runje lěto do toho pak bě so spočatk septembra 1853 přenja skupina Serbow, wobstajaca ze sydrom serbskich swójbow, cyłkownje 35 wosobow, na puć do Texasa podała. Jej přislušeše tež Jurij Šelnik, mały ratar z Wolešnicy pola Klětnoho. Wón so wot swójbnych a přečelow, wosebje pak wot swojich „serbskich bratrow“ we Wukrančansko-Klětnjanskej starolutherskej wosadze rozžohnowaše z dołhej, 49 štučkow woprijajec rukopisnej basnju, w kotrejš wupraja swoje mysle při wo-

teńdženju z domizny. Nadrobnje tam tež rozloží nabožne a socialne přičiny wupućowanja, kiž su takle abo podobnje drje mnozy serbscy wučahowarjo začuwali. Basań je serbsce napisana, ma pak němske titulne łopjeno z napismom „Ausgewanderte G. Schölling, Oelsa, den 4. September 1853 – das ist der Einschiffungstag nach Amerika der Wendischen Brüder in Bremen“. Wona chowa so w farskim archiwje we Wukrančicach a so tule składnostnje lětušeho wupućowarskeho jubileja přeni króć cyła wozjewi. Za rečne přehladanje džakujemy so dr. Irenje Šerakowej a prof. dr. Helmutje Fasce. T.M.

1) Ja z cylej mojej wutrobu
nětk dobru nóc wam praju,
was wšěch tem' Knjezej poruču
tu na tym němskim kraju,
ja nětko wot was du
a z kraja počahnu,
we mjeni k. Jezusa
so moja rejža započa.

2) My so nětk wjace njeb'džemy
widzić na němskim kraju,
hdžež hromadže so zeńdžechmy
z tymi, kiž Chrysta znaju,
o Jezu, pomhaj nam,
zo bychmy přišli tam,
tam, hdžež će móhli wohladać
a do wěčnosće wužiwać.

3) Tam budža wšitke starosće,
kiž mje tu wobdawachu,
a wšitke moje tyšnosće,
kiž wjeselosć wšu wzachu,
při kotrychž sylzowach
a zrudnje zdychowach,
so přeměnić do wjesela,
hdžež kónc je wšeho plakanja.

4) To džělenje jow na swěći
so budže wšak tež zabyć,
hačrunje nětk mje wurudzi,
zo dyrbbju wot was čahnyć,
hdžež běchmy hromadzi
kaž bratra w towarstwi,
sej z Božim słowom radžachmy,
z wutrobu Boha chwalachmy.

5) Nětk snadž so we tym žiwjenju
neb'džemy wjace widzić,
ach, zo wšak w tamnym žiwjenju,
hdyž Bóh b'dže morwych zbudzić
a swojich zhromadzić,
jich wěčnje zwjeselić,
so móhli zaso wohladać
a wěčnu zbóžnosć wužiwać.

6) Tam so my wjace njeb'džemy
džělic kaž jow na swěći,
hdžež někotři přeč čehnjemy,
tež mru we cyłem lěci,

zo cyle žiwjenje
je lute džělenje,
tu jedyn druhoh wopući
a k wěčnosći so přibliži.

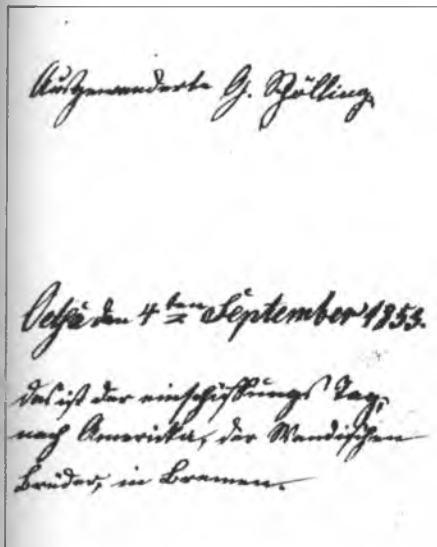
7) Jow ja wšak wostać njemóžach
a žanoh měra dostać,
hačrunje wo to zdychowach,
zo chcu w tym kraju wostać,
da znutřkach njeměrnj,
wot Ducha čěrjenj
so přeco bóle namakach,
tak dołho hač so njepodach

8) na rejžu, kotraž čězka je
a wobćežna tež druhdy,
tón smilny Bóh pak hišćen je,
kiž pomha ze wšěj' nuzy,
wón knježi na morju
a žołmam šumjenju,
wón čas a měru postaji,
po straši (swojich) zaso zwjeseli.

9) Da njehněwajće na mnje so,
zo ja tež z kraja čahnu,
wy njem'žeće wšak wědźić to,
hač njeprińdžeće za mnu,
mje dale njesudźće
a druhich njerudźće,
wšak Bóh přez wošnosć frejotu
nam dawa jow k won čehnjenju.

Stary přistaw w Bremerhavenje, z kotrehož poda so 4. septembra 1853 přenja skupina Serbow, mjez nimi Jurij Šelnik z Wolešnicy, na puć do Texasa

Titulna strana basnje Jurja Šelnika

- 10) Hdyž israelske džěci tam pod faraonom běchu, kaž w Božim słowi namakam, hdyž z kraja čahnýc chcychu, da žanu frejotu wot krala njekrydnu, duž Bóh jim pósla Mójzasa a swoju krasnosť pokaza.
- 11) Tón jich přez džiwu wuwjedže z roboty jara čězkej', hdžež mloko a mēd běžeše, to bě w Kananejskej, tam wón jich přiwjedže přez morjo čerwjene, a njejsu na tym zhrěšili, zo z kraja won su čahnuli.
- 12) Tak ja tež z kraja čahnú nětk, hdžež njesmilnosť je wulka, wšak je toh Knjeza cyły swět, ta zemja čłow'kam słuša, zo by ju džěłali, so z njeje žiwili, jow pak su knježa zebrali, wšě grunty na so sčahnuli.
- 13) Či chudym ničo njedadža, jich počězča tu wšudžom, štož Bóh tón Knjez jim wobradži, z tym njepomhaju ludžom, tym, kiž jim džěłaju, mzdu mału dawaju, zo lědom te sej kupja tu, štož k jědži nuznje trjebaju.
- 14) Či pak, kiž žiwnosť maja jow kupjenu w našim kraju, hdyž nětk su frej wot robotow, da wulku rentu maju, hdyž njedadža swój čas, da přińdu wotčazać, tak zwjetšo kóždy zdychuje a tutón čas wobžaruje.
- 15) To mje tež tudy najbóle přeč čěri z němskoh kraja,
- zo mējach wulke dawanje, kiž čiščeše mje jara, zo kóžde lěto jow dwaceći tolerjow ja renty dyrbjach knjezej dać, stanje a drjewo kupować.
- 16) Tež njeje bjez gmejn ludžimi jow žana wjace lubosć, tak jedyn druhoh podčišći, zo je to swoja zrudnosť, Boha so njeboja, swój wužitk pytaju, bratr bratra tudy přikrótsi, wo Boži zakoni njerodži.
- 17) Kaž Jeremias skoržeše na israelske džěci, tež na nich sylzy płakaše, hdyž wopomni jich hrěchi, jow je tež nětk tak zlě, kaž w tamnym času bě, ach da wšak činiće pokutu, zo njepřińdžeće do štrafy.
- Jeremija 9. staw*
- 18) Hdyž wobhladam tón krajny sud, kiž w Bramborskej nětk knježi, da je to jara wótry prut, kiž na čłow'kach tu leži, najbóle wudowy a chude syroty maju wjele wustać pod nim tu dla kostow, kotrež wulke su.
- 19) To ludžo pak njewopomnja, zo je to prut wot Boha,
- 20) Tehdom chcychu kralow postorčić, tež z mocu na nich džěchu, wšo knjejestwo hinak wobroćić, mēc frejotu jow chcychu, to pak Bóh njepřida, zo tajka frejota by data była bjezbóžnym, ju slubi dać tym pobožnym.
- 21) Móc, krasnosť wšitkich kralestwow pod wšěmi njebjesami ma swjaty lud wšak dóstać jow, tón najwóši je z nimi, kotrehož kralestwo je wěčne kralestwo, wšě wjerchi budža služić mu a jeho poslušac tež tu.
- 22) Nětk hišćen jara čišća tych, kiž k wěrnosći so znaja a wotdžěla so wot falšnych, kiž Union tu maja, kaž nětk we Badenskej a tež we Nassawskej, tam frejotu jim njedadža, jich duchomnoh jim wotsadža.
- 23) Tež přjedy w kraju bramborskim wšu frejotu su wzali, přez wojakow tym lutherskim

Wo dalšim wosudže Jurja Šelnika a jeho towaršow

29. awgusta 1853 wotjědže sydom serbskich swójbow, cylkownje 35 wosobow, z Budyskeho dwórnišća do Bremena: poľbur Matej Matijec z Košle, zahrodnik Jurij Šelnik z Wolešnicy, chěžkar Jan Kašpor z Kołpina, wowčer Hans Kašpor z Kołpina, chěžkar Jan Domašk z Rychwałda, chěžkar Christoph Krause z Mikowa a chěžkar August Polnik z Wukrančic. 4. septembra wopuščichu na łódži „Reform“ Bremerhaven.

Krótko před cilom jich njezbožo potrjechi: W nocy 26. oktobra zajědže łódž njedaloko Kuby na skału a so rozłama. Hišće sčasom so Kubančenjo na znjezboženych dohladachu a wuchowachu jich ze smjertneho stracha. Łódž so bórže po tym z cyłym wobsydstwom wupućowarjow podnuri. Znjezboženych dowjezechu do Havanny, hdžež tamniše němske towarstwo jich hospodowaše a na swoje kóšty do New Orleansa přewjesć da. Tež tudyše němske towarstwo pomhaše, zastara jich z nowej drastu a posrědkowa jězbu dale do texaskeho Galvestona. Tu wuplaći so kóždemu něšto pjenjow, kotrež bě němske towarstwo z Havanny póstało. Po dalšim dnju jězby docpěchu Houston, hdžež mōžachu skónčnje łódž wopuščić.

Serbska skupina so w městačku njekomdžeše, ale wobstara sebi zapřahi a poda so na jězbu do kraja. Tydžeń běchu po puću po texaskej preriji, doniž njedojědžechu do němskeho sydlišća New Ulma. Tu a w susodnym tohorunja němskim Industry namakachu Serbja džěło a wobydlenje. Do Łužicy pisachu, zo su jara spokojom z texaskimi wobstajnosćemi, zo so jim kraj spodoba, zo je zaslužba dobra a swoboda w swětnych kaž w nabožnych naležnosćach wulka. Štōž chcył za nimi přińć, je wityny.

Dobre powěsće so zrazom po Wukrančanskej wokolinje roznosychu. Chwalace listy z Texasa běchu škrička, kiž zapali wupućowarski woheń w mnohich wutrobach.

Wujimk z knihi „K brjoham nadžije“ wot T. Malinkoweje

hić z cyrkwyje njesu dali,
duchomnych we jastwi
su dolho dźerželi,
někotrych z kraja wuhnali,
druzy su sami ćahnyli.

24) Nětka dadža nam cwar frejotu
hić z falšnej' cyrkwyje k prawej,
te kubla pak sej schowaju
we swojej cyrkwi krajnej,
je sami zežeru,
so wot nich kormja tu,
přez to pak sami storča so
do zatamanstwa wěčneho.

25) Ći lutherscy nět dyrbjachu
sej cyrkej sami twarić,
při tym pak hinak njem'žachu
hać do nuzy so stajić,
tež svojich duchomnych
bjez kubłow cyrkwinych
sej z wulkej nuzu zežiwić,
bydlenje za nich zaplaćić.

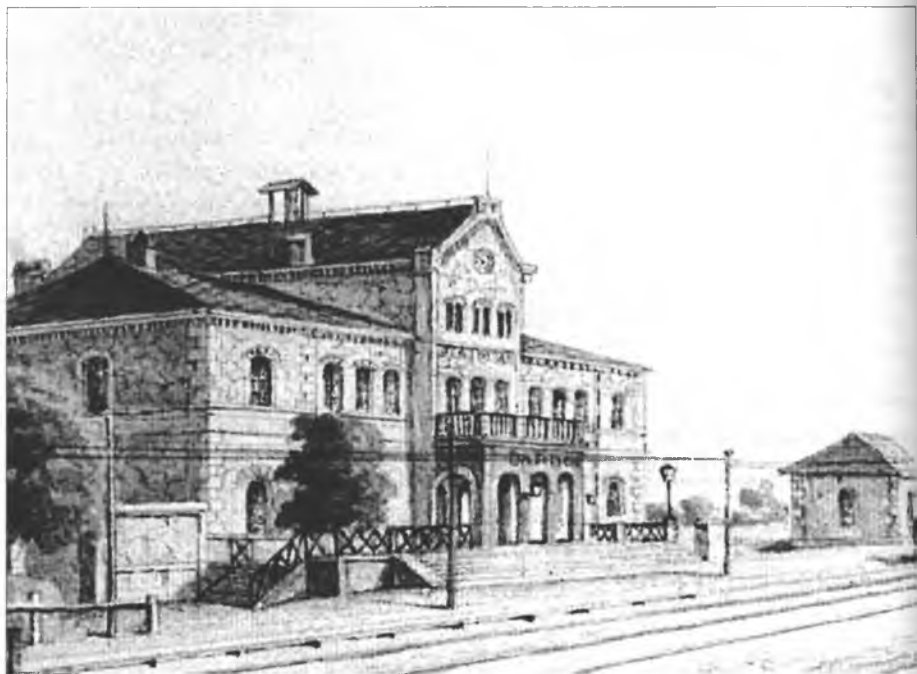
26) Tež dyrbja swoje džěćatka
słać do uněrskich šulow,
hdžež falšna wučba knjejestwo ma,
kiž přinjese do błudow
te wowcki Jezusa,
kiž wón tak lubo ma,
jich swětnu mudrosć nawuča,
dušu pak prózdnu wostaja.

27) Tych wučerjow tež wjele je,
kiž jeno mzdy dla wuča,
tón rozom jich regěruje,
kiž njewě prawoh puća,
hdžež pak tón rozom je,
tam wšitko wopak dže,
Božemu słowu njewěrja,
tak tež je rady njewuča.

28) Wošnosť tež na to njehlada,
hać džěći Boha znaja,
jeno zo swětnoh wědženja
něšto we hlówi maja,
do tajkich šulow nět
dyrbja hić wósom lět,
hdžež njewěrni su wučerjo,
tež swjatoh ducha zacperjo.

29) Ach tajku mamy frejotu
we kraju křescijanskim,
zo hdyž sej wšitko wopomnju,
smy w jastwi Babylonskim,
hdžež k wšemu twunguja,
štož je wěc swědomnja,
jich wjele ničo njewěrja,
kiž cyrkwyje, šule wobknježa.

30) Tu frejotu pak tola mam,
zo móžu z kraja ćahnyć,
hlós Boži z njebyes woła k nam
tež z Babylona stanyć,
mój ludo, won maš hić,
so nic z nim stowaršić,
zo byšće z njeho ćahnyli,
so jeho plogow zminuli.

Budyske dwórnišćo wokoło lěta 1850. Wottud wotjědžechu Jurij Šelnik a jeho towaržojo 29. awgusta 1853 do Bremena.

31) Haj z krótkim, hdyž wšo wopomnju,
da mamy časy zrudne,
we swětnym lutu njeprawdu,
w duchomnym wučby błudne,
o smilny Wótče naš,
kiž wulku lubosć maš,
ach dopjelń twoje slubjenja
dla twojoh syna ćerpjenja.

32) Wšak je wón wumóhł cyły swět
přez swoju smjerc na křižu,
wot morwych horje stanył nět
je do wěčnosti žiwy
a sedži w swjatnicy
na Božej prawicy,
hać wšitkich njepřećelow ty
jem' k podnožkej položił by.

33) Tak dołho nětka knjezić ma,
hać wšitcy njepřećeljo,
tež kralestwa a móc wošnosť wša
sćinjene kničom było,
tehdy budže přińć tón čas,
kiž wokřewi tež nas,
hdyž wšitke wěcy zaso su
přez njeho postajene tu.

*1. Korinther 15, 24,25,
Japošt. skutk. 3, 20,21*

34) Bóh jastwo džowki Sodomy
tež wotwobroćić budže
z jich sotrami z Amarij,
zo změja přěńše byće,
nó, hdyž tym pomhać chceš,
njedyrbjał wumóc tež
tych, kiž džěń a nóc wołaja,
přińć k frejoći sej žadaju.

35) Haj pomhaj twojim z hubjenstwa,
we kotrymž nětka leža,
do měra poľnoh kralestwa,
hdžež swjeći z Chrystom knježa,

tam njeb'dže slyšany
hlós płačny, skoržacy,
sćiń Jerusalem k wjeselu,
lud jeho napjelń z radosću.

36) A wulej twojoh ducha jow,
kaž slubiš, na wšo čělo
a na wšěch twojich wotročkow,
zo přeměnjene było
wšo we wšěch wutrobach,
wěri a we skutkach.
Syn, džowka, starši, młodžency
b'dža tehdom jako měšnicy.

Joel 2, 28,29

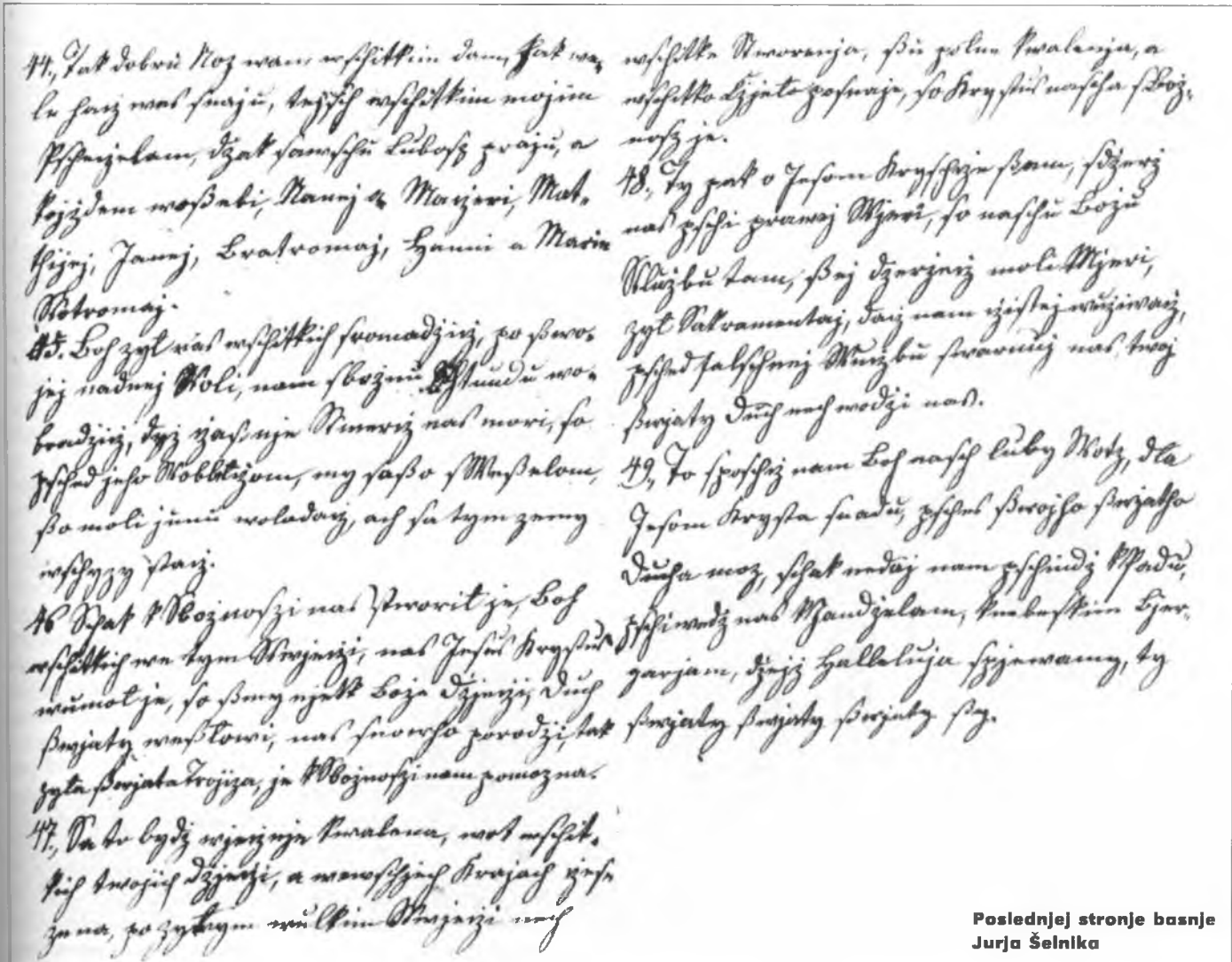
37) Haj cyła swjata biblija,
šćož swěru za tym hlada,
je poľna krasnoh slubjenja,
přez kotrež k sebi žada
Bóh wšitkich ćlowjekow,
Židow a pohanow,
wšo Chrystus zaso přinjese,
štož w Hadami je zhubjene.

38) Da cyrkej Chrysta wjesel so
k přichodnem' lěpšem' časej,
hdyž budže twoje horjo wšo
so přeměnić jow kwasej,
kotryž maš z Jezusom,
z twojim nawoženjom,
hdyž satan budže zwjazany,
tawzynt lět w jastwi dźeržany.

39) Zo njeby wjace zawjedł jow
tych pohanow na swěći
a chwalba wšitkich křescijanow
klinćala w cyłym lěći,
hdyž z rowa stawajo
ći swjeći martrarjo
b'dža přińć a knjezić tausend lět
z Chrystusom přez tón cyły swět.

40) N6, lubi bratŕa, sotry, wam ja wok'lo ŝije padnu, we duchu was wŝech wokoŝam a proŝu, hdyž preč čahnu, mi ruku podajće, a wŝitko wodajće, z čimž sym ja zhrěŝil nad wami, mojeje wěry bratrami. 41) Wŝak so we duchu njedžělu wot was, hdyž wotsal čahnu, kaŝ čí, kiž w korčmach rejwaju a do kurwarstwa padnu, teŝ hraja z kartami, směch čěrja z žortami, su k hańbi žiwi lutherskim, zwjazk činja we wŝem z uněrskim. 42) Hačrunje budža proŝeni, so falŝnych ludži hladač, přez duchomneho wabjeni, sej sprawnych bratrow žadač, da so jem' wotsměja, wěrjacych ŝpotuja, su poł dnja w cyrkwi lutherskej a potom w službi čertowskej. 43) Ně, tak so ja preč njedžělu, chcu teŝ tam za was proŝyc, kaŝ wŝedny dzeń tak njedžělu	zdychnjenja k Bohu nosyc, zo by nas zhromadzil a zaso zwjeselil, a jeli zo nic na swěci, da tola w tamnej wěčnosti. 44) Tak dobru n6c wam wŝitkim dam, tak wjele hač was znaju, teŝ wŝitkim mojim přečelam džak za wŝu luboŝć praju, a k6ždem' wosebi, nanej a mačeri, Matthijej, Janej, bratromaj, Hanni a Marie, sotromaj. 45) B6h chcył nas wŝitkich zhromadzič po swojej hnadnej woli, nam zbožnu ŝtundu wobradzič, hdyž časnje smjerc nas mori, zo před jeho wobličom my zaso z wjeselom so m6hli j6nu wohladač, ach za tym chcemy wŝitcy stač. 46) Wŝak k zbožnoŝi nas stworil je B6h wŝitkich we tym swěci, nas Jezus Chrystus wum6hl je, zo smy n6tk Bože džeci, duch swjaty we ŝlowski nas z nowoh porodzi,	tak cyła swjata Trojica je k zbožnoŝi nam pomocna. 47) Za to bydž wěčnje chwalena wot wŝitkich tvojich džeci a we wŝech krajach česćena po cyłym wulkim swěci njech wŝitke stworjenja su poľne chwaljenja, a wŝitko čělo p6znaje, zo Chrystus naŝa zbožnoŝć je. 48) Ty pak, o Jezom Chryŝće sam, zdžerž nas při prawej wěri, zo naŝu Božu službu tam sej džeržeč m6hli w mēri, chcył sakramentaj dač nam čistej wužiwač, před falŝnej wučbu zwarnuj nas, tw6j swjaty duch njech wodži nas. 49) To spožč nam B6h, naŝ luby W6tc, dla Jezom Chrysta z hnadu, přez swojoh swjatoh ducha m6c wŝak njedaj nam přińc k padu, přiwjedz nas k jandželam, k njebieskim byrgarjam, hdžěž haleluja ŝpěwamy, ty swjaty, swjaty, swjaty sy.

Njelubowana jubilarika

Lětsa ma sakska institucija, w lěće 1904 w Budyšinje dotwarjena, swoje stoćiny. Tola tónle jubilej njehodži so wšak tak prawje swjećić, přetož kotry kraj abo kotre město drje směl(o) so swojeje chłostarnje chwalić? Cuzy, kiž do Budyšina abo tež jenož nimo Budyšina jědže, chłostarnju, kiž je pod mjenom Žolta běda po wšěm swěće znata, hižo wotdaloka wuhlada, přede wšěm tež jeje „cyrkej“. A ta nas wězo w přemim rjedže zajimuje. Ja na příklad wěm so hišće na někak tři abo štyri wopyty w jastwowej cyrkwi dopomnić, nic jenož na kemšach, ale tež na cyle swětnych zarjadowanjach, do čehož džě filmowe předstajenja słušeja. Ani na te abo na tamne zarjadowanje njejsy tak bjeze wšeho hić móht; wšitko stawaše so po njeprěwidnych, potajkim njedemokratiskich předpisach wyšnosće, na čož njeměješe potrjecheny w tamnym totalitarnym stalinistiskim systeme najmjenjeho wliwa.

Dopominam so na podawk w meji 1959. Jeći smědzachu abo dyrbjachu wšitcy do cyrkwy na filmowe předstajenje. Dokelž pak wšitcy naraz do cyrkwy njeńdžechu, dokelž jich tak wjele bě, měješe filmownik najskerje cyły džen tójšto džěla. Kotry film smy sej wobhladać směli, to sej njejsym spomjatkować. Na kóždy pad běše to tajki byt, kiž njeměješe žanežkuli ideologiske njejasnosće.

Jako nas stražnicy zaso wróco do celow přiwjědžechu, bě nam nadobo jasne, čehodla smy „do kina“ dyrbjeli. W samsnym času mjenujcy běchu naše cele a tež džěłarnje spowróceli. Za čim pytachu, njejsmy zhonili. Smy jenož widželi, zo běše na dworje wulke komando zelenouniformowanych zchromadžene byto. Pječa běchu z Podstu-

pima. Starši jeći, kiž hižo dołho w Budyskej chłostarni sedžachu, wědžachu, zo so tajke akcije hdys a hdys přewjedu.

Na kemše so wězo tež dopominam, wosebje na jedne ze spowědzu. Duchowny, kotrehož tehdom dožiwich, rěkaše Heinz Bluhm. Jeho přédowanje běše wšo druhe hač pozbudžowace. Wón kaž tež jeho „zastojnski bratr“ Eckart Giebeler pochadžeše z Berlinsko-braniborskeje cyrkwy, wobaj běštaj so jara wo cyrkwinisku dowolnosć za swoje džělo prócowať, cyrkwiniska wyšnosć pak ju jimaj zapowě. Bluhma, kiž běše nalěto 1953 sobu přeciwo Młodej wosadze w nowinach ščuwať, je knježerstwo NDR hnydom po 17. juniju do tehole zastojnstwa tyknyto, ale, kaž prajene, bjez „regularneho cyrkwiniskeho placeta“.

To samsne plačeše za Giebeler. Wobaj běštaj přislušnikaj Ludoweje policije a dóstawaštaj swoje dochody wot stata. Wosebje aktiwny běše Giebeler, wón wukonješe swoje zastojnstwo tež we wuwolonym Budyskim stasijastwje. Po zwrěšćenju režima so wukopa, zo bě Giebeler lětdžesatki dołho pod pseudonymom „Roland“ svojich farskich bratrow a předewšěm politiskich jatych wuskušowať. Za to bjerješe tež hišće judašowsku mzdu.

Zajimawši dyžli Bluhm a Giebeler pak běše farar Mund byt, kotrehož bych bjezmała hišće w Budyšinje dožiwil.

Dnja 23. januara 1959 transportowachu mje do Budyšina. Tu zwoprědka ničo wo Božich službach a wo dušepastyrstwje njezhonich. Bjez džiwla! Přetož farar Hans-Joachim Mund, wot lěta 1946 sobustaw SED a jako hłownohamtski ewangelski jastwowy dušepastyr přislušnik Ludoweje policije z titulom „wyši rada“, běše eksaktne

Pohlad do jastwoweje cyrkwy

Foće: Jürgen Maćij

džesać dnjow do mojeho přichada z Wu- chodneho do Zapadneho Berlina „přečahnył“. Mund běše anonymny poki w dostal, zo chce jeho stasi zajec. Z Berlina pada so Mund do Bayerskeje. Wón bě přiwisnik religioznych socialistow a hibanja Una Sancta, kotraž jemu farske město wostara. Wot srjedz lěta 1950, jako sowjetska administracija svojich jatych němskim organam přewostaji, běše rodzeny Berlinjan Mund bjez kóždeježkuli cyrkwiniskeje legitimacije dušepastyrstwo w jastwach NDR přewzał. Do teho bě wón wot lěta 1947 „referent za cyrkej, křesćanstwo a nabožinu“ w centralnym sekretariacie SED byt a stronje, kotrejež načolni funkcionarajo wo křesćanstwje a wo cyrkwiniskich strukturach lědma zdaća mějachu, nadrobne informacije podawať.

Wulki džěl předewšěm politiskich jatych njeměješe k njemu a k tamnymaj dowěru. Tola je tež tójšto bywšich „Budyšanow“, kiž runje wo Mundže dobre rěča, dokelž běchu jeho jako pomocniwego duchowneho dožiwili.

Wo svojim skutkowanju jako ewangeliski jastwowy farar njeje Mund bohužel ničo pisomneho zawostajiť. Jenož w lěće 1981 wón wuzna: „Moje pozdžiše teologiske wuwice je mje wot religiozneho socializma wotwjedło.“ Wón zemřě 1986 jako přestapjeny a zbyty čłowjek. Jeho snadź sprawnje měnjeny pospyt, pod wuměnjnemi komunistiskeje diktatury móhtřec dwěmaj knjezomaj jenak swěru služić, běše zwrěšćil. SED bě jeho 1959 ze svojich rjadow wustorčita, tola PDS je jeho nalěto 1990 postum rehabilitowať. **Hinc Šolta**

Cyrkej w Žolteje bědže, zntym Budyskim jastwje, kotrež bu před sto lětami dotwarjena

Wopyt w Assisi – měšće swjateho Franciskusa

Hdyž kaž ja z čahom přijědžeš, će město hižo wot daloka strowi, dokelž je, kaž tak wjele italskich srjedzowěkowskich městow, na horje twarjene. A dwórnišćo – tež to je w ltalskej tak – leži w dole. Hdyž sym w Assisi wulězła, z kotrehož pochadza škitny patron přirodoškitarjow, by mi dziwno bylo sej z busom do města dojeć. Podam so tuž pěši na puć – na tutym rjanym nalětnim dnju lětsa spočatk apryla. Po pólnym pućku stupam podłu statokow, oliwowych hajow a łukow, na kotrychž mandlowcy a kwětka kčēja, wyše a wyše, mějo před sobu stajnje napohlad města, trónowace ze swojimi hoberskimi klósterskimi kompleksami na horje. Pućik njewjedže mje pak jenož po najrjeńšej nalětnjej přirodže, ale tež nimo hoberskich parkowanišćow, nowočasněho nabožinskeho kongresoweho centra a wulkich domow za zbrašenych. Pozdžišo mi nadpadny, zo njewuhladam w cyłym měsće ani jeničkeho prošerja, kotrychž wšak w ltalskej hewak při kóždym křižowanišću zetkaš. Syła rjadow stara so w Assisi wo wšěch tych, kiž su žiwi na kromje našeje towaršnosće.

Dziwam so, kak móže jenička wosoba, kotraž je před wjace hač 800 lětami tu bydliła, město hač do přitomnosće wobliwować. Jedne móličke, krátke žiwjenje – a wuskutki hač do džensnišeho – samo na tute pěskojte pólne pućiki, kiž su pomjenowane po swětostawnych myslerjach a wumělcach kaž Goethe abo Tayne, kotřiž so ze žiwjenjom swj. Franciskusa rozestajachu. W zahrodkach ducy po puću widžu swjateho stejo jako zahrodkoweho palčika – ptačkam předujo, nimoducy chžohnu jo abo wulki piwowy karan w rukomaj džeržo. W suweněrskich wobchodach w měsće wuhladam jeho potom hišće w dalšich podobach – jako wołajnik, jako piwowy karan abo rejujo z Klaru. Haj, Klara, jeho towarška, je druha najwažniša wosoba w Assisi. A tuž njenańdžeš w měsće jenož wjele muskich rjadow, kotrež su zwjazane ze swj. Franciskusom, ale tež wjele žónskich rjadow a zchromadzenstwow, kiž so na Klaru počahaja.

Hdyž sym na poť hory dóšla, steju před wulkimi měšćanskimi wrotami, za kotrymiž so srjedzowěkowske město chowa – město pólne cyrkwjow a klóštrow, sanktuarijow a kapačkow, suweněrow a turistow – město, wobdate wot měšćanskeje murje, srjedz oliwowych hajow, hordže so wupřestrěwa-

ce po skloninach hory. Předstaju sej, zo drje tež za čas swj. Franciskusa tu tak wupadaše: šěro-červjene kamjenje a šěro-zelene oliwowy – ale ně, njebě tehdy tych wjele putnikarskich cyrkwjow! Najwjetša mjeztymi w měsće je bazilika swjateho, kotraž je so hižo 1228, dvě léce po jeho smjerći, džen po jeho swjatoprajenju, započala twarić. Na dvěmaj poschodomaj nadeńdžeš dvě cyrkwi, pod delnjeje je hišće krypta z kašćom swjateho. Wupyšeneje stej z drohotnymi freskami najlepšich italskich srjedzowěkowskich molerjow a drje žno tutoho twarjenja dla by wopytowar móht wjacore dny w měsće wostać. Z naměsta před tutej

Bazilika swj. Franciskusa w Assisi, natwarjena w 13. lětstotku bórže po jeho smjerći. W krypte baziliki je swjaty Franciskus pochowany. Foće: L. Malinkec

cyrkwu móžeš daloko do pahórkateho kraja hladać, w dole pak, w bliskosći dwórnišća, wuhladaš hobersku cyrkej – najwjetšu ze wšěch w Assisi. Na jeje městnje bě něhdy stała kapačka srjedz lěsa, w kotrejš so Franciskus husto modleše, hdžež so přenje zeńdženja jeho rjadu wotměwachu a hdžež wón naposledk tež zemřě. Nad wonej kapačku je so potom džensniša hoberska cyrkej twariła, kiž skići dosć městna sýlam putnikowarjow. Skromnosć, kotruž bě swj. Franciskus přédowať, tu woprawdže njezačuwaš – w tymle přepyšnym baroknym twarje wosrjedz nowych hotelow a budkow z dopomnjenkami.

Haj, cyrkwjow je w Assisi woprawdže dosć. Goethe w swyich italskich dopomnjenkach na to swari, zo lutyh cyrkwjow dla njemóžeš to za njeho najwažniše namakać: antikski templ Minerwy. Tež w tutym je mjety m hižo

Swjaty Franciskus

Narodži so 1182 jako syn měšćanskeho překupca. Jako 25lětny wzda so radikalnje swyeho dotalneho rozwołneho žiwjenja w bohatstwje, zo by cyle Bohu žiwy byl. Spěšnje so jemu mnozy přidružichu a tak nastašej nowej rjadaj, muski a žónski, kotrejš so pozdžišo wospjet džělešej. Hižo léce po jeho smjerći 1226 bu wón swjatoprajeny.

dawno cyrkej. Hakle w léce 1539 pak běchu sej měšćenjo zwažili stary pohanski templ přestworiti na cyrkej.

Haj, cyrkwjow je jich wjele, ale měra w nich je mała: Spěšnje, spěšnje so nimo chwata, zo by za jedyn džen wšo najwažniše widzał. Po tajkim wopyće je drje suweně trěbna pomoc: Swj. Franciskus w zaku a nic swjaty měř w duši će dopomni, zo sy woprawdže w Assisi byl. Putnikowarjow-turistow abo turistow-putnikowarjow z cyteho swěta je tu z hromadami, wšako słuša Franciskus k najwoblubowanjšim swjaty m. Fascinuje z radikalnej změnu swyeho žiwjenja a z bjezkompromisnym wašnjom, z kotrymž je to, štož přédowaše, w swyich žiwjenju přesadžiť.

Haj, cyrkwjow je jich wjele a měra w nich je mała – tak mała, zo pisaše mloda holca do wopytowskeje knihi jedneje z tych ředkich skromnje wuhotowaných kapačkow: W měsće z telko cyrkwjemi skónčnje cyrkej, kaž ma być: mała, jednora a čicha.

Rano zahe pak, hdyž so w tych wjele klóštřach pačerje spěwaja a so po watučacej krajiny zynki zwonow znošuja, hdyž wuchodžuješ so po wobkuzłacej přirodže abo wopytaš na wokolnych horach jedyn z wotležanych klóštřow, potom začuwaš něšto wot woneho jednoreho, z přirodu zwjazaneho a pokorneho ducha, kotryž je lětstotki dołho ludži po tysacach k tomu pohnuť, žiwjenje swj. Franciskusa abo swj. Klary naslédować. Jako běch w jednym z hórskich klóštřow – běchu to do kamjentneje škatoby schowane, srjedz lěsa twarjene eremitske chěžki –, zrozumich, čehodla je so Franciskus tak husto do tajkich schowow wróćo sčahnyť a kak je móht tam wosrjedz najrjeńšeje přirody ptačkam wo chudobje, skromnosći a radosći přédować abo jim mjelčicy dny dołho připostuchać...

Lubina Malinkec

Assisi – město z wjele cyrkwjemi a hoberskimi klósterskimi kompleksami, wupřestrěwace so po skloninach hory

Powěšće

Nowu, z drjewja rězbarjenu wopomjatnu taflu poswjećachu 17. julija w starolutherskej cyrkwi w Klětnom, jako přebywaše tam skupina 32 potomnikow Serbow z Texasa na wopyće. Foto: E. Bigonowa

Genf. Lutherski swětowy zwjazk w Genfje nje dawno wozjewi, zo je ličba sobustawow lutherskich cyrkwjow w zaštyřmaj lětomaj na swěće wo něhdže 570 000 na cyłkownje nimale 66 mio. stupala. Tole woznamjenja přirost wo nimale 0,9 procentow.

Budyšin. Wot 26. julija do 13. awgusta wotmě so w Budyšinje XIV. mjezynarodny sorabistiski kurs, na kotrymž wobdźěli so nimale 50 wučerjow a studentow z 13 krajow. Na wšelakich zarjadowanjach a wulětach zeznachu so wobdźělnicy tež trochu z ewangelskimi Serbami. Po Božim domje w Budyšinku wodzeše jich Kurt Latka, w Njechornju wobhladachu sej dom Měrćina Nowaka, w Bukecach předstajichu farar Haenchen a Arnd Zoba cyrkej a Helga Teipelowa dom kulturnohistoriskeho towarstwa, we Łazu wopytachu cyrkej a row Handrija Zejlerja. Farar dr. Jens Buliš přednošowaše jim wo Serbach, kiž běchu něhdy na sakskich wjerchowskich šulach wuknyli. Božu službu w delnjoserbskej rěči swjećachu kursisća njedzela, 1. awgusta, hromadže z 30 dalšimi kemšerjemi w Dešnj, hdžež měješe farar n. w. Cyril Pjech z Berlina předowanje.

Wětošow. We Wětošowskej Serbskej cyrkwi wotmě so 1. awgusta koncert „Gaž wěštyk dujo pšez pola“, na kotrymž zanjesestaj Romy

Pomhaj Bóh časopis ewangelskich Serbow

Wudawačelej: Serbski wosadny zwjazk, Serbski kěrchow/Wendischer Kirchhof 1, 02625 Budyšin/Bautzen; Serbske ewangelske towarstwo z.t., Priwatny puć/Privateweg 21, 02625 Budyšin/Bautzen

Redaktorka: Trudla Malinkowa, Goethowa/Goethestraße 40, 02625 Budyšin/Bautzen (tel./fax: 0 35 91/60 07 11, e-mail: PomhajBoh@gmx.de)
Čiše: Čišćernja DELANY tzwr w Njeswaćidle
Postvertriebsnummer: F 13145

Zhotowjenje a rozšěrjenje: Ludowe nakładnistwo Domowina, Tuchmacherstr. 27, 02625 Bautzen

Přinoški a dary: Serbske ewangelske towarstwo, Konto-Nr. 1 000 083 167, Kreissparkasse Bautzen, BLZ 855 500 00

Pomhaj Bóh wuchadza měšačnje. Spěchuje so wot Załožby za serbski lud. Lětny abonement plaći 8 •.

Patrick a Gerald Schön delnjoserbske spěwy. Mjez 37 připošluharjami běchu předewšěm Wětošow a turisća.

Frankenthal. Třeći raz přiwzachu lěta přeni lětnik do Ewangelskeje zakładneje šule we Frankenthalu pola Biskopic. Swjedenzski předar na kemšach k zahajenju noweho šulskeho lěta bě sup. Malink.

Budyšin. Nowe šulske lěto za šulerjow Serbskeje zakładneje a srjedźneje šule zahaji so pónđzela, 23. awgusta, z dwurěčneje ekumeniskej nutrnosću w cyrkwi Našeje lubeje knjenje, kotruž wuhotowachu nimo duchowneju Malinka a Šćapana tež wučerki, šulerki a šulerjo wobeju šulow.

Huska. Ze swjatočnymi kemšemi we wosadnym Božim domje załoži so pónđzela, 23. awgusta, w Husce Ewangelska zakładna šula. Swjedenzske předowanje měješe sup. Malink z Budyšina. Z tym ma nětko Ewangelske šulske towarstwo Budyskeho wokrjesa tři šule w swojim nošerstwje: srjedźnu a zakładnu w Husce a zakładnu w Frankenthalu pola Biskopic. Wšitke tři šule maja po cyłej wokolinje jara dobre mjeno, tak zo předleži hustodosć wjac přizjewjenjow, hač móža so šulerjo přiwzać.

Drježdźany. Na teritoriju sakskeje krajnjeje cyrkwe so z lětušim nowym šulskim lětom pjeć nowych ewangelskich šulow załoži. Z tym je w sakskich wosadach nětko cyłkownje 27 ewangelskich šulow, mjez nimi su tři gymnazije.

Dary

W juliju je so darilo za Serbske ewangelske towarstwo 300 US-dollarow a za Pomhaj Bóh 50 eurow. Bóh žohnuj daraj a darićelow.

Spominamy

Před 120 lětami, 10.9.1884, narodži so na Wjelečanskej farje jako syn tamnišeho duchowneho **Jan Renč**, kiž sta so pozdžišo z naslědnikom nana a z poslednim serbskim fararjom we Wjelečinje. Wón kaž tež jeho bratr Gerhard, kiž bu z poslednim serbskim fararjom w Barće, běštaj třeća generacija fararjow w Renčec swójbje. Džěd bě byt přeni, kiž so ze serbskeje burskeje swójbje w Skanecach pozběhny do duchownstwa a so z fararjom w Ketlicach sta. Dosć znataj po Serbach běštaj potom přisluškaj přichodneje generacije: wuj Jan Renč, kiž bě tohorunja z fararjom w Ketlicach, a nan dr. Měrćin Renč, kiž služese najprjedy Klětnjanskej a potom Wjelečanskej wosadže. Jan Renč chodžeše na Budyski gymnazij a studowaše potom teologiju w Tübingenje a Lipsku, hdžež bě sobustaw Sorabije a wěšty čas senior lužiskeho předarskeho towarstwa. Jako student wobdźěli so kóždě lěto we wulkich prózdnicach na serbskim předarskim seminarje pod fararjom Mrózakom w Hrodzišću. Po studiju bě Jan Renč chwila z domjacym wučerjom w ruskej Pólskej a z kandidatom w Bodelschwingskich

wustawach w Bethelu. Jako nan doma čezko schori, dyrbeše so do Wjelečina wróćić a jeho džěto najprjedy jako wikar a po nanowej smjerći jako wosadny farar přewzać. Za jeho zastojnski čas so Wjelečanska wosada nimale dopřeněmči. Ličba serbskich kemšerjow spochi woteběraše, tuž dyrbeše so poněčim tež ličba serbskich kemšow redukować. Při wšěm Jan Renč tež za čas nacijow serbske kemše njezastaji, poslednje serbske kemše we Wjelečinje swjećese hody 1944. Hišće do kónca wójny wón spočatk měrca 1945 zemrě.

Přeprašujemy

- 05.09. 13. njedzela po swjatej Trojicy**
10.00 kemše z Božim wotkazanjom w Budyšinje w Michałskej (sup. Malink)
11.45 nutrnosć w serbskim rozhłosu (sup. Malink)
- 11.09. sobota**
15.00 wosadne popołdno w Drježdźanach (sup. Malink)
- 12.09. 14. njedzela po swjatej Trojicy**
10.00 kemše z Božim wotkazanjom w Budyšinku (sup. Malink)
14.30 wosadne popołdno w Slepom (sup. Malink)
- 19.09. 15. njedzela po swjatej Trojicy**
11.45 nutrnosć w serbskim rozhłosu (farar dr. Buliš)
- 26.09. 16. njedzela po swjatej Trojicy**
15.00 wosadne popołdno w Njeswaćidle (sup. Malink)
- 28.09. wutora**
19.30 serbski bibliski kruh w Budyšinje na Michałskej farje
- 03.10. 17. njedzela po swjatej Trojicy**
10.00 kemše w Budyšinje w Michałskej (sup. Malink)
11.45 nutrnosć w serbskim rozhłosu (sup. Malink)
- 10.10. 18. njedzela po swjatej Trojicy**
09.30 dwurěčne kemše z Božim wotkazanjom w Rakecach (farar dr. Buliš, farar Kecke)